

İSLAM MEDENİYETİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Islamic Civilization Studies

e-ISSN: 2149-0872

Cilt/Volume 7 - Sayı/Issue 2 - Aralık/December 2022: 243-268

Yayımlanmış Şer'iyye Sicillerinde Hanım Unvanı Taşıyan Kadınlar

Women Holding the Title of Lady in the Published Records of Shar'iyya

Gülay SONKUR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Master Degree Student, Marmara University

gulays97@hotmail.com Orcid: 0000-0002-0430-906X

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

03.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted

26.12.2022

Atıf/Cite: Sonkur, Gülay. "Yayımlanmış Şer'iyye Sicillerinde Hanım Unvanı Taşıyan Kadınlar".

İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi. 7/2 (2022), 243-268.

<https://doi.org/10.20486/imad.1183754>

Etik Beyanı/Ethical Statement: En az iki hakem tarafından değerlendirilmiş ve iThenticate ile %15'ten az benzerlik oranına sahip olduğu belgelenmiştir./Reviewed by at least two referees and iThenticate documented that the rate of similarity to another texts did not pass 15%.

Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
Licensed Under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Osmanlı Devleti'nde şer'i mahkemelerde verilen kararların kayıt altına alındığı defterlere şer'iyye sicili ya da kadı sicili denilmektedir. Sicillerde mahkemeye konu olan kişilerin isimleri ve unvanları yer almaktadır. Bu unvanlar, kişilerin toplumdaki statüsünü göstermeye yardımcı olmaktadır. Bu çalışma kapsamında, sicillerde hanım unvanına sahip kadınlar tespit edilmiştir. Hanım unvanı; saygınlık belirten bir kelime olup, bir kadının Osmanlı toplumundaki statüsünü göstermektedir. Sicillerde yer alan bin yüz otuz yedi hüküm incelenerek hanım unvanına sahip bin iki yüz dokuz isme ulaşılmıştır. Hangi isimlerin sıklıkla geçtiği tespit edilerek yüzyıllar içindeki toplumsal değişimin kadın isimleri üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde sicillerde yer alan kadınların hanım unvanını taşımasının sebeplerine yer verilmiştir. Bu unvanı taşıyan kadınların, babaları ya da kocaları toplumda veya devlet içinde saygın konumda bulunan kişiler olmuşlardır. Saygın bir statüde bulunan kimsenin kızından veya karısından "hatun" unvanıyla değil, "hanım" unvanıyla bahsedilmesi dikkat çekici bir husustur. Hanım unvanına sahip kadınların taşıdıkları isimler Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Bu makalede, kadınların hanım unvanına sahip olmasının Osmanlı toplumunda statü sahibi olabilmelerinin neye tekabül ettiğine dair yeni bir açılım sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihi, Şer'iyye Sicilleri, Kadın İsimleri, Unvan, Hanım.

Abstract

In the Ottoman State, books in which decisions taken in sharia courts are registered are referred to as sharia registers or court registers. The names and titles of the persons against whom the court is directed shall be recorded. These titles may help to show individuals' status in society. In this study is determined among the females in the register those with the title of lady. Title of lady; it is a word which indicates respectability and the status of a woman in Ottoman society. One thousand two hundred and nine names with the title of lady were achieved by examining one thousand hundred and thirty-seven dispositions in the records. It's about the names that are frequently used and the effect of social change over the centuries on women's names. As a result of the data obtained this article, focuses on why women in registries are called ladies. The fathers or husbands of the women who held that title were individuals who held a respectable position in society or the state. It should be noted that the daughter or wife of someone with a respectable status is designated as "lady" rather than as "khatun". Furthermore, the names of the women with the title of lady give information on the social structure of the Ottoman State. In this article, it aims to offer a new perspective on what it means for women to have the title of lady in Ottoman society.

Keywords: Ottoman History, Sharia Registers, Female Names, Title, Lady.

Giriş

13. yüzyılın sonunda kurulan Osmanlı Devleti, yaklaşık altı yüz yıl boyunca tarih sahnesinde yer almıştır. Kurulduğu coğrafya itibarıyla Selçuklu mirasını devralan Osmanlı Devleti, zaman içinde sınırlarını genişletmiştir. Bu genişleme ile birlikte birçok kültürle temas halinde olmuştur. Farklı ırktan ve dinden insanları bir çatı altında toplayarak bir arada yaşamalarına müsaade etmiştir. Bu şekilde ortaya çıkan kültürel kaynaşmanın etkisi hem devlet içinde hem de sosyal yaşamda kendisini göstermiştir. Müslüman bir devlet olan Osmanlı Devleti, Türk geleneklerini yaşatırken; İslami öğretileri de baskın bir şekilde kullanarak hayatın her köşesine bu öğretileri yansıtmıştır.

Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu topraklarda iç içe yaşamın bir neticesi olarak çeşitli etkileşimler meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin diğer kültürleri etkilediği hususlar olduğu gibi etkilendiği yönler de olmuştur. Hayatın neredeyse her alanında görülen bu etkileme ve etkilenmeler hem devlet adamlarının hem de halkın kullandığı isim ve unvanlarda da kendisini göstermiştir. Özellikle Araplarla ve İranlılarla yaşanan münasebetler bu konuda öne çıkmaktadır. Nitekim yüzyıllar içerisinde Arapça ve Farsça kökenli isimlerin ve kişilerde ikili isim kullanımlarının Osmanlı toplumunda sıklıkla karşılık bulması bu mevzunun önemli bir göstergesidir. Yayımlanmış olan sicillerde tespit edilen kadınlarda Aişe, Fatıma, Hatice gibi Arapça kökenli; Dilber, Hürmüz gibi Farsça kökenli isimlerin bulunup ikili isim olarak kullanılması; erkeklerde ise Ahmed, İbrahim, Mustafa, Şemseddin isimlerine rastlanması bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Unvanlar, hem kadınlar hem de erkekler için buldukları toplumdaki statülerini gösteren birer simgedirler. Osmanlı toplumunda da erkeklerin ve kadınların sahip oldukları birtakım unvanlar vardır. Kişilerin idarî, askerî, ilmî sınıfa mensup olmalarına göre kullandıkları unvanları olmuştur. İlaveten bir kişi hacı olması, Hz. Peygamber'in soyundan gelmesi veya geniş toprak sahibi olması durumunda sosyal statüsünü gösteren unvanları da taşımıştır.¹ Toplumda itibarlı bir konumda olanların taşıdıkları unvanlar, ailesindeki bireyleri de etkilemiştir. Yüksek statü sahibi birinin ailesindeki bir kişiden bahsedilirken saygınlığını belirtilen unvanlar kullanılmıştır. Yayımlanmış olan sicillerde devlet içinde veya toplumda yüksek statü sahibi bir kişinin karısından, hanımından ya da kız kardeşinden “hatun” yerine “hanım” unvanıyla bahsedilmesi ilgili meseleye bir örnektir.

¹ Ö.Lütfi Barkan, “Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 3/5-6 (1966), 7-8.

Bu çalışmada, 1563-1911 yılları arasındaki yayımlanmış şer'iyeye sicillerinde hanım unvanı taşıyan kadınların derlenerek makale haline getirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, konu edinilen isimlere ulaşmak için 1563-1911 yılları arasındaki yayımlanmış olan şer'iyeye sicillerinden bin yüz otuz yedi hüküm incelenmiştir. İlgili konu, sadece hanım unvanı taşıyan kadınlar ile sınırlandırılmıştır. Sonuç olarak şer'iyeye sicillerinde hanım unvanı taşıyan bin iki yüz dokuz isme ulaşılmıştır. Mahkeme kayıtlarında rastlanan hanım unvanı taşıyan kadınların davalı ya da davacı olarak her iki konumda da ayrı ayrı yer aldıkları tespit edilmiştir. Bu isimler incelenirken babalarının kim olduklarına dair verilen bilgiler de göz önünde bulundurulmuştur. Böylelikle bu kadınların hanım unvanı taşımasının ailesinden gelen bir statü sebebiyle olup olmadığı tahkik edilmeye çalışılmıştır.

Makale içeriği sekiz başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta, unvan kelimesinin tanımı yapılmıştır. Alt başlıklarda erkeklerin ve kadınların taşıdıkları unvanlar açıklanmıştır. Erkeklerde kullanılan unvanlar “ağa”, “bey”, “çavuş” ve “efendi”; kadınlarda kullanılan unvanlar da “hanım” ve “hatun” olarak sınırlandırılmıştır. Erkek ve kadın unvan kalıpları sınırlandırılarak çalışmanın alanı daraltılmış olup yayımlanan şer'iyeye sicillerinde rastlanılan isim ve unvanlar tablolar halinde verilerek konunun daha anlaşılır olması amaçlanmıştır. İkinci başlıkta, yayımlanan şer'iyeye sicillerinde hanım unvanı alan kadın isimleri ve tekrarlanma sayıları tablo ile açıklanmıştır. Alt başlıklarda, yayımlanan sicillerde en sık geçen beş ismin çift isim kullanımındaki birleşimleri aktarılmıştır. Üçüncü başlıkta, Osmanlılarda önemli bir konumda olan şerifeler² tespit edilmiştir. Dördüncü başlıkta, hanım unvanı taşıyan Osmanlı tebaasındaki gayrimüslim kadınlardan bahsedilmiştir. Beşinci başlıkta, yayımlanan şer'iyeye sicillerinde birçok defa geçip hanım ismine sahip olan kadınların kimlikleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Altıncı başlıkta, yayımlanan sicillerde rastlanan “kebire” ve “sağire” sıfatları arasındaki farklılıktan söz edilmiştir. Yedinci başlıkta, çok az rastlanılan ama bahsedilmeye değer görülen bazı kadınların lakapla tanınması ve kendilerinin hanım unvanı taşıması meselesine değinilmiştir. Sekizinci başlıkta, hanım unvanı taşıyan kadınların toplumdaki statüsüne temas edilmiştir.

Makale içeriğinde, elde edilen sayısal ve sözel veriler analiz edilerek sentez tablo oluşturma yöntemi ile bütüncül olarak sunulmuştur. Tarih bilgisi, tespit edilen isimlerin yüzyıllar içerisinde uğradığı değişim ve milletler arası etkileşim yansımalarının birer göstergesidir. Sicillerde tespit edilen isimlerin, baba adı ve mahkeme kayıt tarihi gibi

² Hz. Peygamber'in soyundan gelen kadınlara verilen unvan.

detaylara yer verilerek bu konu üzerine üretilecek yeni çalışmalar için birer hazır veri olması hedeflenmiştir.

1. Unvan ve Çeşitleri

Unvan, bir kişinin bulunduğu toplumdaki statüsünü gösteren ve kendisine daha sonra eklenmiş olan bir nevi sıfattır.³ Kişi, bu sıfatlara kendi çaba ve çalışmasıyla ulaşabileceği gibi ailesinden gelen bir statüden dolayı da ulaşabilir. Nitekim Osmanlı toplumunda kişilerin sahip oldukları unvanlar çoğunlukla babalarından veya eşlerinden dolayı olmuştur. Birçok toplumda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da erkeklere ve kadınlara verilen unvanlar farklı olmuştur. Yayımlanan şer'iyye sicillerinde sıklıkla karşımıza çıkan erkeklere verilen unvanlardan kısaca bahsetmek konunun anlaşılır olması açısından uygun olacaktır.

1.1. Erkeklere Verilen Unvanlar

Ağa

Türkçe sözlükte “geniş toprak sahibi, toplumda sayılan ve sözü geçen kimse, Osmanlı Devlet kurumlarının bazılarının başında bulunan kişiye verilen unvan”⁴ gibi anlamlara gelmektedir. Bu tanımlamalara ilaveten yeniçeri ocağında bulunan zabitlerden de ağa olarak bahsedilmektedir. Özellikle Tanzimat Fermanı'ndan önce mühim bir unvan olarak kayıtlara geçmiştir.⁵ Osmanlı Devleti'nde önemli bir konumda görev yapanlar için kullanılmış olsa da halk arasında varlıklı ve saygın olarak bilinen kişilere de ağa denilmiştir.⁶

Bey

Sözlükte “küçük bir toplumun ya da devletin başında bulunan kimse, varlıklı kişi”⁷ anlamlarına gelmektedir. Osmanlı Devleti kurulduğunda ilk hükümdarlarından da bey olarak bahsedilmektedir.⁸ Bu duruma; Osman Bey, Orhan Bey kullanımları birer örnektir. Mahkeme kayıtlarında ise, varlıklı olup toplumda saygın bir konumda olan erkeklere isimlerinden sonra “bey” unvanı eklenmiştir.

³ Abdülkerim Özaydın, "Unvan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 6 Şubat 2022).

⁴ Güncel Türkçe Sözlük, "Ağa" (Erişim 16 Aralık 2022).

⁵ Nesrin Güllüdağ - Halit Baş, "1452 Numaralı İzmit Şer'iyye Sicilinde Yer Alan Unvan ve Lakaplar Üzerine Bir İnceleme", *Anasay Dergisi* 3/7 (Şubat 2019), 78.

⁶ Nevzat Erkan, *Osmanlı Üsküdar'ında Toplumsal Hayat (18. Asır Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri)* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2015), 166.

⁷ Güncel Türkçe Sözlük, "Bey" (Erişim 16 Aralık 2022).

⁸ Orhan F. Köprülü., "Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 6 Şubat 2022).

Çavuş

Sözlükte “herhangi bir işin başında bulunup o işi yöneten kimse, Osmanlı ordu-sunda üst makamda bulunan kişilerin buyruklarını alt tabakada bulunan askerlere bil-dirmekle görevli kişi”⁹ anlamlarına gelmektedir. Osmanlı Devleti’nde çavuşlar Divan-ı Hümayun’da bulunabildikleri gibi yeniçeri ocaklarında ve diğer kapıkulu ocaklarında görev almışlardır.¹⁰ Askeri bir unvan taşımak çeşitli imtiyazları¹¹ beraberinde getirdiği gibi sosyal saygınlığın da bir göstergesi olmuştur.

Efendi

Sözlükte “eğitim görmüş olan kişi, toplumda sözü dinlenen ve saygı duyulan kimse”¹² gibi anlamlara gelmektedir. Efendi kelimesi sadece sosyal alanda değil; siyasî, ilmî ve tasavvufî alanlarda da sıklıkla kullanılan bir unvan olmuştur. Aynı zamanda Osmanlı Devleti’nde ilmiye sınıfına mensup olan kişilerden efendi unvanı eklenerek bahsedilmiştir.¹³ Örneğin; Şeyhülislam’a “Efendi Daimiz”, İstanbul Kadısına “İstanbul Efendisi”, Reisül-Küttab’a “Reis Efendi”¹⁴ denilmiştir. Toplumsal hayatta ise bir saygı ifadesi olarak kullanılmış ve insanlar saygı duydukları kişilere efendi olarak hitap etmişlerdir.

1.2. Kadınlara Verilen Hatun ve Hanım Unvanları

Hatun kelimesinin etimolojik kökeni hakkında net bilgiler elde edilememiştir. Yaygın olarak kullanılan görüşe göre, “kağan” kelimesinden türemiş olup Türk kadınları için kullanılan bir unvan olmaktadır.¹⁵ Hatun unvanı her ne kadar hükümdarın karısı için kullanılsa da aslında saygınlık ifade eden bir mahiyeti de vardır. Bu sebeple saygın bir konumda olan kadınlar için kullanılagelmiştir. Osmanlılar da kuruluş yıllarında hatun unvanını kullanmışlardır. Nitekim Osman Bey’in hanımı Mal *Hatun*’dan, Orhan Bey’in hanımı Nilüfer *Hatun*’dan ve Fatih Sultan Mehmed’in hanımı Sitti Mükrim *Hatun*’dan bu unvanla bahsedilir.¹⁶

⁹ Güncel Türkçe Sözlük, “Çavuş” (Erişim 16 Aralık 2022).

¹⁰ Orhan F. Köprülü, “Çavuş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 6 Şubat 2022).

¹¹ Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntab, Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, çev. Zeynep Yelçe (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 150.

¹² Güncel Türkçe Sözlük, “Efendi” (Erişim 16 Aralık 2022).

¹³ Barkan, “Edirne Askerî Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, 399.

¹⁴ Orhan F. Köprülü, “Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 6 Şubat 2022).

¹⁵ Abdülkadir Özcan, “Hatun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 6 Şubat 2022).

¹⁶ Özeydın, “Unvan”.

Hanım kelimesi sözlükte “kızlara ve kadınlara verilen bir unvan olup varlığı yerinde olan, hizmetinde bulunulan bir kadını anlatmak için kullanılmaktadır.”¹⁷ Aynı zamanda “han” kelimesinden türemiş bir kelime olup tıpkı hatun unvanında olduğu gibi hükümdarın karısına atfedilen bir unvan olmaktadır. Eski Türk toplumunda bu şekilde kullanılsa da soy ve soyluluk anlamlarını da içermektedir. Dolayısıyla toplumda yüksek statüdeki bir kadın için isminden sonra hanım unvanı eklenmektedir.

Fatih Sultan Mehmed döneminde fetihlerin artması, toprakların genişlemesi ile birlikte farklı milletler Osmanlı Devleti'nin çatısı altına girmiştir. Böylelikle hatun unvanı yerine “haseki” ve “hanım sultan” unvanları kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸ “Haseki” ve “haseki sultan” unvanları padişahın hanımları için kullanılırken; “hanım sultan” tabiri padişahların ve şehzadelerin kızlarının kız çocuklarına özel olarak kullanılan bir unvan olmaktadır.²⁰ Ancak hanım unvanı sadece sarayda yaşayan kadınlara mahsus olmamaktadır. Osmanlı toplumunda babasından, kocasından ya da oğlundan dolayı yüksek bir statüye sahip olup hanım unvanı alan kadınlar da vardır. Şer’iyye sicillerinde, yüksek statü sahibi Müslüman kadınlar hanım unvanını taşıırken, bazı gayrimüslim kadınlar da aynı unvana sahip olmuşlardır. Bu durum bazen gayrimüslim hanımın zengin olması, toplum içinde aktif rol alması gibi sebeplerden kaynaklanabilirken, bazen de saraylı bir cariye olması halinde söz konusu olmuştur. Nitekim bir cariye saraydan çırağ edildiğinde bile sarayla bağlantıları devam edebilirdi. İlaveten bu kadınlar toplum arasında saraylı olarak da nitelenip saygı gösterilen bir konumda olmuşlardır.²¹

2. Şer’iyye Sicillerinde Hanım Unvanına Sahip Olup Sıklıkla Geçen İsimler

Tablo 1: Yayınlanmış Şer’iyye Sicillerinde Hanım Unvanı Alıp Sıklıkla Geçen İsimler

İsim	Şer’iyye Sicillerinde Tekrarlanma Sayısı
Aişe	139

¹⁷ Güncel Türkçe Sözlük, “Hanım” (Erişim 16 Aralık 2022).

¹⁸ Bunun sebebi, şehzadelerin artık sadece saraydaki cariyelerle evlenmeye başlamasıdır. Bu şekilde saraydaki kadınlar, halktan bir kadının kullanacağı unvanı değil, özel bir unvanı kullanmaktadır.

¹⁹ Funda Acar, “Osmanlı’da Padişah Oğulları ve Kızlarının Eşitlendiği Alan: Teşrifat”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/27 (Ocak 2015), 187.

²⁰ Filiz Karaca, “Hanım Sultan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 6 Şubat 2022).

²¹ Betül İpşirli, “Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl” (İstanbul: Kitap Yayınları, 2017), 102-107.

Fatıma	128
Hatice	91
Emine	63
Rukiye	54

Tabloda görüldüğü üzere şer'iyye sicillerinde hanım unvanı alan kadınlardan en fazla geçen beş isim yer almaktadır. Aişe, Fatıma, Hatice, Rukiye isimleri Hz. Peygamber'in aile efradının isimlerindedir. Hatice ve Aişe isimleri Hz. Peygamber'in hanımlarının isimleridir.²² Rukiye²³ ve Fatıma²⁴ isimleri ise, Hz. Peygamber'in kızlarının ismidir. Emine ismi ise, Arapça "ن م" kökünden gelmekte olup "güvenilir, inanılır kişi" anlamına gelmektedir. Arapça'da Âmine olarak kullanılan bu isim Türkçe'ye Emine olarak geçmiştir. Âmine ise, Hz. Peygamber'in annesinin adıdır.²⁵ Hz. Peygamber'in ailesinde bulunan hanımların isimlerinin Osmanlı toplumunda yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu isimler sadece belli bir dönemde kullanılmamış olup 1563 yılından 1911 yılına kadar yayımlanmış olan şer'iyye sicillerinde sıklıkla geçen isimler olmuştur. Bu bilgiler Osmanlı Devleti'nin Müslüman halkında Hz. Peygamber'e ve ailesine yönelik güçlü bir sevgi taşıdıklarını göstermektedir. Aişe, Fatma, Hatice, Rukiye ve Âmine isimleri günümüzde de tercih edilmektedir.

Yayımlanmış olan sicillerde sıklıkla geçen bu beş ismin hanım unvanı taşıdığını hatırlatmak gerekir. Fakat bu unvanı almalarında babalarının statüsünün yahut ailelerinde bulunan yüksek statüdeki birinin etkisi olduğu düşünülmektedir.

2.1. Aişe İsmi ile Birlikte Kullanılan İsimler (Çift İsim Kullanımı)

İncelenmiş olan şer'iyye sicillerinde Aişe ismi yüz otuz dokuz defa geçerek en fazla kullanılan isim olarak yer almıştır. Tekli olarak kullanımı yaygın olduğu gibi Aişe isminin yanına başka bir isim daha eklenerek ikili kullanımlarına da sıklıkla rastlanmıştır. Bu isimler aynı zamanda hanım unvanı aldığı için Osmanlı toplumunda üst statüde yer aldıklarını düşündürmektedir. Sicillerden elde edilen bilgiler ışığında bu isimlerin, babalarının ve hangi tarihte yaşadıklarının daha net bir şekilde görülebilmesi için tablo halinde verilmesin uygun olduğu düşünülmüştür.

²² Aynur Uraler, "Ümmehatü'l-Mü'minun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 7 Şubat 2022).

²³ Aynur Uraler, "Rukiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 7 Şubat 2022).

²⁴ M. Yaşar Kandemir, "Fatıma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 7 Şubat 2022).

²⁵ Bekir Topaloğlu, "Amine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 6 Şubat 2022).

Tablo 2: Aişe İsminin Kullanımı

İsim	Baba Adı	Tarih
Aişe Leyla	Keçecizade Mehmed Salih Efendi (Dedesi)	1832
Aişe Sıdika	Hafız Mustafa Efendi	1832
Aişe Ülfet	Asakir-i Hassa-i Şahane Mirayı Hüseyin Hüsnü Bey	1857
Aişe Sabire	Kurukahveci Yusuf Ağa	1863
Aişe Nuriye	Abdullah	1884
Aişe Melek	Birinci Hukuk Reisi Şemseddin Bey	1884
Aişe Naciye	İbrahim Paşa	1884
Aişe Safvet	Ahmed Efendi	1884
Aişe Reftar	Abdullah	1884
Aişe Sadıka	Abdullah	1884

Tabloda yer aldığı üzere Aişe ismi ile kullanılan on çeşit ikili kullanım tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu isimlerden hanım olarak bahsedilmiştir. Babalarının unvanlarına bakıldığında “efendi, bey, paşa, reis” unvanına sahip oldukları görülmektedir. Bu unvanlar Osmanlı toplumunda yüksek statüyü ifade etmek için kullanılan ifadeler olmuştur. İlgili konu, ismi geçen kadınların hanım olarak bahsedilmesinde babalarından gelen bir statünün etkili olduğunu düşündürmektedir. Bu tabloda yer alan Aişe Leyla Hanım için bir istisna söz konusudur. Yer aldığı şer’iyye sicili kaydında kendisinin hanım olarak bahsedilmesinde dedesi Keçecizade Mehmed Salih Efendi’ye atıf yapılmıştır.²⁶ Dolayısıyla Aişe Leyla Hanım’a bu unvanın verilmesinde dedesinin statüsünün etkili olduğu söylenebilir.

Tabloda geçen Abdullah isminin kullanımında özel bir durum söz konusu olduğundan bu konuya temas etmek yerinde olacaktır. Nitekim bu isim, Osmanlı toplumunda genellikle yeni Müslüman olanlar (mühtediler) için kullanılmıştır. Mühtedilerin yoğun olduğu bir dönemde ayrı ayrı isimlendirmek yerine bu kişilere Abdullah demekle yetinilmiştir.²⁷ Bu durum istisnaları barındırır da genel kanaat mühtedilerin Abdullah

²⁶ *İstanbul Mahkemesi 156 Numaralı Sicil (1246-1247/1831-1832)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), 209.

²⁷ Metin Kunt, “Ottoman Names And Ottoman Ages”, *Journal of Turkish Studies*, Raiyyet Rüsümü Essays Presented to Halil İnalçık on His Seventeenth Birthday by His Colleagues and Students, 10 (1986), 233.

olarak kayıtlara geçtiği yönündedir.²⁸ Yayınlanan siciller incelendiğinde bu kadınların babaları hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. Mahkeme kayıtlarında kendilerinden hanım unvanı kullanılarak bahsedilmesi sarayda bulunan bir cariye olmaları²⁹ veya önemli bir mevkide bulunan kocaları sebebiyle olabilir.

2.2. Fatıma İsmi ile Birlikte Kullanılan İsimler (Çift İsim Kullanımı)

Aişe isminden sonra en çok rastlanılan isim Fatıma olmuştur. Fatıma'dan sonra başka bir isim eklenerek ikili isim kullanımları oluşturulmuştur. Fatıma ismi Hz. Peygamber'in kızının ismi olması sebebiyle Osmanlı toplumunda ehl-i beyte yönelik özel bir sevginin olduğunun göstergesidir. Nitekim Fatıma ismi, sicillerde başka isimlerle birlikte kullanıldığında sıklıkla Fatımatü'z-Zehra olarak yer almaktadır. Bilindiği üzere, Hz. Peygamber'in kızının künyesi "Fâtıma bint Muhammed ez-Zehrâ" şeklindedir. Zehra lakap olarak kullanılmakla birlikte "beyaz, parlak yüzlü kadın"³⁰ anlamında kullanılmaktadır. Osmanlı toplumunda bu lakap isimleşmiş ve Fatımatü'z-Zehra olarak kız çocuklarına verilmiştir. Bu noktada şu hususa değinmek yerinde olacaktır: 1911 yılına kadar incelenen sicillerde Fatımatü'z-Zehra olarak kayıtlara geçen isim; 1911 yılındaki kayıta "Fatıma Zehra" olarak yazılmıştır.³¹ O dönemde kayıtlara geçirilen yazılarda bir değişiklik olup olmadığı hususu ayrı bir araştırma konusu olup dikkat çeken bir nokta olmuştur.

Yayınlanan şer'iyeye sicilleri incelendiğinde yirmi yedi defa "Fatımatü'z-Zehra" isminin geçtiği görülür. Bu ismi taşıyan kadınların babaları araştırıldığında "Abdullatif Paşa³², Unkapanı Naibi Abdullatif³³, Şeyhülislam Şerif Mehmed Molla Efendi³⁴, Dîvân-ı Hümâyûn'dan İbrahim Reşid Efendi³⁵, Mehmed Mekki Efendi³⁶, Mustafa Reşid Efendi³⁷,

²⁸ Barkan, "Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", 11-12.

²⁹ İpşirli, "Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl", 102.

³⁰ Kandemir, "Fatıma".

³¹ İstanbul Mahkemesi 334 Numaralı Sicil (1280-1329/1863-1911), haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 304.

³² İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil (1222-1223/1807-1809), haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 118.

³³ İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil (1222-1223/1807-1809), hüküm no: 394.

³⁴ İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil (1236-1238/1821-1822), haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 432.

³⁵ İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil (1241-1242/1826-1827), haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 177.

³⁶ İstanbul Mahkemesi 156 Numaralı Sicil (1246-1247/1831-183), hüküm no: 197.

³⁷ Anadolu Sadareti Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (1251-1257/1835-1841), haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM

Ahmed Şemseddin Ağa³⁸ gibi Osmanlı toplumunda önemli bir konumda olan kişiler olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla babalarının toplumdaki yüksek statüleri sebebiyle bu ismi taşıyan kadınlardan hanım unvanı kullanılarak bahsedilmiştir.

Fatimatü'z-Zehra isminden sonra Fatıma ile birlikte başka isimlerin de Osmanlı toplumunda kullanıldığına rastlanmıştır. Bu isimler ve babalarının isimleri tablo halinde verilmiştir.

Tablo 3: Fatıma İsminin Kullanımı

İsim	Baba Adı	Tarih
Fatıma Akile	Seyyid Mehmed	1822
Fatıma Firdevs	Sefine Reisi Süleyman Reis	1863
Fatıma Fitnat	Mehmed Şakir Efendi	1863
Fatıma Dilber	Abdullah	1863
Fatıma Seher	Abdullah	1884
Fatıma Melek	Mustafa	1884
Fatıma Hayriye	Birinci Hukuk Reisi Şemseddin Bey	1884
Fatıma Hüsnügül	Abdullah	1884
Fatıma Bedriye	Hüseyin	1884
Fatıma Samiye	Ahmed Efendi	1884
Fatıma Leyla	Abdullah	1884
Fatıma Rana	Hacı Osman Efendi	1884
Fatıma Zarife	Musa Paşa	1884
Fatıma Süeda	Hasan Tayyar Bey	1884
Fatıma Saadet	Abdullah	1884

Tabloda görüldüğü üzere sicillerde Fatıma ismi ile birlikte on beş farklı ismin kullanıldığı tespit edilmiştir. İsmi geçen kadınların babalarının toplumda statü sahibi olduklarını gösteren unvanları bulunmaktadır. Fatıma Dilber, Fatıma Seher, Fatıma Hüsnügül, Fatıma Leyla ve Fatıma Saadet Hanımların baba isimleri Abdullah'tır. Dolayısıyla bu durum, ismi geçen hanımların cariye oldukları ihtimalini vermektedir. O halde bu kadınlardan hatun yerine hanım olarak bahsedilmesinin sebebi yüksek statüde bulunan birisiyle evlilik yapmaları yahut sarayda bulunmaları ihtimalinden kaynak-

Yayımları, 2019), hüküm no: 161.

³⁸ *İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (1257-1258/1841-1842)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 63.

lanmaktadır. İlaveten Fatıma Melek ve Fatıma Hayriye Hanımların baba isimleri Mustafa ve Hüseyin olup herhangi bir unvandan bahsedilmemiştir. Bu durum sicile bu şekilde yansımından kaynaklanabildiği gibi kocası yahut oğlu sebebiyle de kendilerinden hanım olarak bahsedilmiş olabilir. Ancak şer’iyye sicilinin ilgili hükmünde ilgili konuya dair detaylı bilgi bulunmamaktadır.

2.3. Hatice İsmi ile Birlikte Kullanılan İsimler (Çift İsim Kullanımı)

Hatice, Hz. Peygamber’in ilk hanımının ismidir. Daha önce belirtildiği gibi Osmanlı toplumunda Hz. Peygamber’e ve onun ailesine olan sevgiden dolayı hem erkeklerde hem de kadınlarda bu isimler yaşatılarak bir gelenek oluşturulmuştur. Şer’iyye sicillerinde sıklıkla rastlanılan ve kendisinden hanım olarak bahsedilen kadın isimlerinden birisi de Hatice olmaktadır. Bu isim Aişe, Fatıma isimlerinde olduğu gibi hem tek başına kullanımında hem de yanına başka isimlerin de eklenmesiyle kullanılarak kayıtlarda geçmektedir.

Tablo 4: Hatice İsminin Kullanımı

İsim	Baba Adı	Tarih
Hatice Nesibe	Şeyhülislam Mehmed Said Efendi	1787
Hatice Şükriye	Mehmed	1842
Hatice İnci	Abdullah	1863
Hatice Binnaz	Berber Mehmed Ağa	1884
Hatice Hayriye	İbrahim	1884
Hatice İclal	Mehmed Salih	1884
Hatice Atiye	Abdullah	1884
Hatice Mevhibe	Hacı Hüseyin Sabri Efendi	1884
Hatice Münevvere	Birinci Hukuk Reisi Şemseddin Bey	1884
Hatice Nadire	Tahriri Emlak İdaresi Müdürü Feyzullah Efendi	1884
Hatice Servet	Ahmed Efendi	1884

Tabloda Hatice ismi ile birlikte on iki farklı ismin kullanımı gösterilmiştir. Bu isimlere sahip kadınların babalarının unvanları görüldüğü üzere efendi, ağa, reis, müdür

olarak kayıtlarda yer almıştır. Hatice İnci ve Hatice Atiye Hanımların cariye olduğu düşünülmektedir. İnci ismi hanım unvanı alan kadınlar açısından kayıtlarda geçmekte olup sadece Hatice İnci Hanım'da bu isme rastlanılmıştır. Dikkat çeken bir husus ise, incelenen şer'iyeye sicillerinde Hatice Kübra ismine rastlanmamış olmasıdır. Bilindiği üzere Hz. Hatice'den "*Haticetü'l-Kübra*" olarak bahsedilmektedir. En büyük anlamına gelen Kübra sıfatı, Hz. Peygamber'in en büyük hanımı olduğu için sonradan eklenmiştir.³⁹ Fatıma ismi başlığında temas edildiği üzere Hz. Fatıma'dan *Fatımatü'z-Zehra* olarak bahsedilmesi sebebiyle Osmanlılarda Zehra sıfatı isimleşmiş ve sıklıkla kullanılan bir ikili isim olarak yer almıştır.

2.4. Emine İsmi ile Birlikte Kullanılan İsimler (Çift İsim Kullanımı)

Emine ismi, Arapça "*Âmine*" isminden gelmekte olup Türkçeleşmiştir. Âmine, Hz. Peygamber'in annesinin ismidir.⁴⁰ Âmine Hanım ismi ise, 1787 yılında Hüseyin Paşa'nın kızı⁴¹, Ahmed Efendi'nin kızı⁴² ve 1857 yılındaki kayıta Ömer isimli şahsın kızı⁴³ olarak üç yerde geçmiştir. Âmine Hanımların haricinde Emine Hanım olarak bu kadınların kayıtlarda sıkça geçtiği görülmüştür. İlaveten Emine isminin yanına başka bir isim eklenerek ikili kullanımları da mevcuttur. Bu ikili isim kullanımına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 5: Emine İsminin Kullanımı

İsim	Baba Adı	Tarih
Emine Zekiye	Hüseyin	1832
Emine Huriye	Cabir Abdullah	1863
Emine Behiye	Hacı Hüseyin Ağa	1863
Emine Hürmüz	İbrahim Ethem	1863
Emine İfakat	İsmail Ragıb	1884
Emine Halide	Abdullah	1884

³⁹ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 8 Şubat 2022).

⁴⁰ Topaloğlu, "Amine".

⁴¹ *İstanbul Mahkemesi 56 Numaralı Sicil (1201-1203/1786-1787)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 148.

⁴² *İstanbul Mahkemesi 56 Numaralı Sicil (1201-1203/1786-1787)*, hüküm no: 285.

⁴³ *Mahfel-i Şer'iyât Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (1273-1274/1857)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 96.

Emine Nesibe	Birinci Hukuk Reisi Şemseddin Bey	1884
Emine Nayire	Abdullah	1884
Emine Dilber	Abdullah	1884
Emine Behime	Mehmed Said	1884
Emine Münire	Belirtilmemiş	1884
Emine Gülfem	Ali Ağça	1884

Yukarıdaki tabloda Emine isminin on iki farklı isimle birlikte kullanımına dair verilere yer verilmiştir. Fakat Aişe ve Fatıma Hanımlarda olduğu gibi babalarının yüksek statüdeki kişiler olduklarına dair bilgilere erişilememiştir. Hatta Emine Münire Hanım'ın babasının ismine sicilde yer verilmemiştir. O halde bu isimdeki kadınların hanım unvanı almasında oğullarının mevkii, saray halkından birisi olmaları yahut kocalarının statüsü etkili olmuş olabilir.

Birinci Hukuk Reisi Şemseddin Bey'in ismi dördüncü defa kayıtlarda geçmektedir. Şemseddin Bey kızlarına; *Fatıma Hayriye*, *Aişe Melek*, *Emine Nesibe* ve *Hatice Münevvere* isimlerini vermiştir. Hz. Peygamber'in ailesinde bulunan bu isimleri kendi ailesinde de bir araya getirmiştir. Şemseddin Bey'in önemli bir konumda olması, kızlarının da statüsünü belirlemiş ve dördünden de hanım olarak bahsedilmesine sebep olmuştur.

Hanım unvanı taşıyan kadın isimlerinden ikili kullanımların en fazla olduğu isimler tablolarda gösterilerek ele alınmıştır. İkili isim kullanımının 19. yüzyılda yoğun bir şekilde geçtiği fark edilmiştir. Bu şekilde ikili isimlerin kullanımı ve Arap-Müslüman isimlerinin Osmanlılarda yaygınlık kazanması sicillerde yapılan incelemeye göre 17. yüzyılda başlayıp 18. yüzyılda devam etmiş ve 19. yüzyılda yoğunluk kazanmıştır. Nitekim 19. yüzyılda tahta çıkan padişahların isimlerinin de Abdülmecid, Abdülaziz, Abdülhamit gibi isimler alması bunun bir örneğidir.⁴⁴

3. Hanımlarda Şerife Unvanının Kullanılması

İslam Tarihi içerisinde bazı lakaplar ve unvanlar Hz. Peygamber'in soyundan gelenleri ifade etmek adına özel bir anlam taşımaktadır. Bu unvanlardan biri kişiye hasredildiğinde kast edilen durum onun Hz. Peygamber'in soyundan geldiğidir. Bu unvanlar içerisinde Osmanlılarda da yaygın olarak kullanılan *seyyid* ve *şerif* unvanları

⁴⁴ Kunt, "Ottoman Names And Ottoman Ages" 233, 234.

bulunmaktadır.⁴⁵ Bu unvanlar kadınlar için *seyyide* ve *şerife* olarak kullanılmıştır. Osmanlı toplumunda Hz. Peygamber'in soyundan gelmek en yüksek statülerden birisi olarak kabul edilmiştir. Bir kimsenin anne veya baba tarafından seyyid/şerif olması yüksek statüde görülmesi için yeterli bir şart olmuştur.⁴⁶ Seyyidler/şerifler, üst makamlarda görevlere getirilmiş, kendilerine ayrıcalıklar tanınmıştır.⁴⁷ Öyle ki bir kadın evlendiğinde kocasının toplumdaki statüsü ne ise o da öyle kabul edilirken, seyyide/şerife unvanına sahip bir kadın evlendiğinde kendi statüsünü devam ettirmiştir.⁴⁸ Bu bilgiler ışığında incelenmiş olan sicillerde geçen şerife unvanına sahip kadınların *hatun* yerine *hanım* olarak bahsedilmesi olağan bir durumdur.

Yayımlanan şer'iyye sicillerinde şerife unvanı almış olup kendisinden hanım olarak bahsedilen yüz altmış yedi isim tespit edilmiştir. Aşağıda bu hanımların birkaçının baba adları ve tarihleriyle birlikte tabloda gösterimine yer verilmiştir.

Tablo 6: Şerife Unvanının Kullanımı

İsim	Baba Adı	Tarih
Şerife Aişe	Seyyid Hacı Ağa	1619,1787, 1793, 1809, 1822 (En Yoğun), 1832, 1840, 1863, 1884
Şerife Fatıma	<ul style="list-style-type: none"> Seyyid Şeyhülislam Mehmed Kamil Efendi Seyyid Abdullatif Paşa Dergah-ı Ali Kapıcıbaşı Mehmed Ağa 	1658, 1827
Şerife Hatice	Seyyid Hacı Mustafa Paşa	1704- 1842
Şerife Emine	Seyyid Hacı Ağa	1780- 1884
Şerife Rahime	Seyyid İbrahim	1731
Şerife Kerime	Seyyid İbrahim	1731
Şerife Âlime	Seyyid Mehmed Dede Efendi	1740

⁴⁵ Gülgün Uyar, *Siyasi ve İctimai Hayatta Ali-Fatıma Evladı (260/873'e kadar)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2003), 310.

⁴⁶ Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntab, Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, çev. Zeynep Yelçe, 151.

⁴⁷ Barkan, "Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", 259.

⁴⁸ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Seyyid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 9 Şubat 2022).

Şerife Akile	Seyyid Halil	1793
Şerife Aişe Sıdıka	Seyyid Ali	1832
Şerife Adile Refia	Seyyid Osman	1842
Şerife Aişe Fitnat	Seyyid Hacı İbrahim Ağa	1822
Şerife Emine Vasfiye	Seyyid Mehmed Selahaddin Efendi	1884
Şerife Emine Behiye	Tönbekçi Seyyid Mehmed Tahir Ağa	1863
Şerife Emine Hürmüz	Tönbekçi Seyyid Mehmed Tahir Ağa	1863
Şerife Hatice Hürmüz	Seyyid Mustafa Raif Efendi	1863
Şerife Hatice Refia	Seyyid Hacı Hasan	1863

Tabloda görüldüğü üzere çeşitli isimlerin başına şerife unvanı getirilmiştir. Arada farklı isimler olmakla birlikte genelde Aişe, Fatıma, Hatice ve Emine isimleri çoğunlukla kullanılmıştır. Şerife Aişe Hanım ismi sicillerde yirmi iki kere, Şerife Fatıma Hanım yirmi bir kere, Şerife Hatice Hanım on beş kere, Şerife Emine Hanım ise on bir kere geçmiştir. Osmanlı toplumunda seyyid/seyyide olmanın önemi kısa bir süreliğine değil; yüzyılları içine alan bir süre geçerliliğini korumuştur. Nitekim sicillerde yer alan bu unvanlar 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar uzunca bir süreyi kapsamaktadır.

Bu hanımların babalarına bakıldığında onların da seyyid unvanını almış oldukları görülmektedir. İsmi geçen kadınların babalarının seyyid olmasından dolayı kendilerine de seyyide unvanının yerine şerife unvanı verilmiştir. Hz. Peygamber'in soyundan gelmek yüksek bir statü olarak görülmüş ve ismi geçen kadınlardan hanım olarak bahsedilmiştir. Bu bilgilere ek olarak, şerife unvanı günümüzde isimleşmiş olup herhangi bir statünün göstergesi değildir.

4. Hanım Unvanı Taşıyan Gayrimüslim Kadınlar

Sıklıkla geçmemekle birlikte yayımlanan sicillerde gayrimüslim kadınlardan da hanım olarak bahsedildiği tespit edilmiştir.

Tablo 7: Gayrimüslim Kadınlar

İsim	Baba Adı	Tarih
Hanımbey	Becam	1658

Danik	Hanım (Anne Adı)	1664
Hanım	Yeknazar	1750
Amberdos	Belirtilmemiş	1767
Hanım	Ohannes	1783
Hanım	Artin	1793
Sarraff Sahak Hanım	Belirtilmemiş	1803

Kayıtlarda bazı gayrimüslim kadınların ismi “hanım” olarak geçmiştir. Düşük bir ihtimal olarak isminin hanım olduğu düşünülebilir. Diğer bir ihtimal ise, ismi tespit edilemediğinden sicile sadece “... Hanım” şeklinde bir kaydın geçmiş olmasıdır. Bu kadınların baba isimlerine de yer verilmiş olup sadece Danik Hanım’ın ismi kayda geçerken annesi ile kendisinden bahsedilmiştir. Bu durum annesinin babasından daha iyi tanındığı ve daha öne çıkan bir figür olduğu ihtimalini verir. Buna karşılık Danik Hanım’ın annesinin cariye olma ihtimali de söz konusudur. Nitekim saraylı bir cariye toplumda saygın bir statü sahibi olarak kabul edilmiş⁴⁹ ve saraylı cariyelerden bahsedilirken hanım unvanı kullanılmıştır. Dolayısıyla saraylı bir cariye hanımın, kızının da hanım unvanı kullanılarak kayda geçmesi mümkün olabilir.⁵⁰ Dikkat çeken bir husus ise, Sarraff Sahak Hanım’dan bahsedilmesidir.⁵¹ Bu gayrimüslim hanımın uğraştığı mesleğe yer verilmesi ve kendisinden hanım olarak bahsedilmesi onun toplumda saygı gören bir konumda olduğu fikrini vermektedir.

5. Hanım Kelimesinin İsim Olarak Kullanılması

Bir kadının isminden sonra hanım unvanının eklenmesi kendisinin saygı gören bir konumda olduğunun göstergesidir. Nitekim bu durum Osmanlı toplumunda da bu şekilde anlaşılmıştır. Ancak sicillerde bazı kadınların isimlerinin hanım olduğu fark edilmiştir. Kendileri babaları ya da kocaları sebebiyle saygı görececek bir konumda olmalarıyla birlikte isimlerinin de hanım olarak geçmesi ilginç bir mesele olmuştur. Yayımlanan şer’iyye sicillerinde geçen Müslüman kadınlardan on üç kişinin isminin hanım olduğuna rastlanmıştır. Bazılarının ailelerine dair bilgiye erişilemezken, aralarında babalarının yüksek statüde olduğu kadınlar da bulunmaktadır.

⁴⁹ Erkan, *Osmanlı Üsküdar’ında Toplumsal Hayat*, 126.

⁵⁰ İpşirli, “*Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl*”, 82.

⁵¹ *İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil (1216-1217/1801-1803)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 252.

Tablo 8: Hanım İsmi

İsim	Baba Adı	Tarih
Hanım	Melek (Anne Adı)	1563
Hanım	Halil Çavuş	1595
Hanım	Hekim Osman Paşa	1624
Hanım	Halil	1644
Hanım	Hasan	1658
Hanımsah	Dede Bali	1658
Hanım	Ali Paşa	1680

Hanım olarak isimlendirilen kadınlar 16. ve 17. yüzyılda kayıtlara geçmiş olup sonraki yüzyıllarda böyle bir kayıt tespit edilmemiştir. Günümüzde Anadolu'da da tercih edilen hanım ismi geçmiş yüzyıllarda Osmanlı toplumunda da hayat bulmuştur. Üstelik babası çavuş ya da paşa olan kadınlarda da bu isme rastlanmıştır.

6. Sicillerde “Kebire” ve “Sağire” Olarak Geçen Kadınların Hanım Unvanı Taşınması

Sicillerde bir kişinin büyük kızından bahsederken Arapça kelimeler olan “kepire”, küçük kızından bahsederken “sağire” ifadeleri kullanılmıştır. Bazı kayıtlarda bu kadınların hanım unvanı taşınması büyük veya küçük olmalarına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Örneğin, kayıtlarda geçen vefat eden Ahmed Ağa'nın kızlarından bahsederken şu ifade geçmektedir:

“Vefât eden Ahmed Ağa b. Kurd'un sulbiye sağire kızları Rahime ve Emetullah ve Hatice ve Emine'nin ve ablaları (mezburun *kepire kızı*) *Hamide Hanım*'dan miras parasını tahsil etmeleri...”⁵²

Bu konuyla ilgili başka bir örnek ise şudur:

“Vedâ'-ı âlem-i fânî eden merhûm Mîrâlem Hüseyin Paşa'nın verâseti *sulbiye kebirî kızı Fâtîma Hanım*'a ve *sağire kızı Ümmü Gülsüm*'e...”⁵³

Kendisinden sağire olarak bahsedildiği halde hanım unvanı taşıyan kadın:

“Paşa-i müşârün-ileyh hazretleri meclis-i ma'kûd-ı mezbûrda sulbiye sağire kızı

⁵² *Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 90 Numaralı Sicil (1090 - 1091/1679 - 1680)*, haz. Fuat Recep vd. (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), hüküm no: 585.

⁵³ *Rumeli Sadâreti Mahkemesi 127 Numaralı Sicil (1090-1091/1679-1680)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 78.

Hadîce Hanım'ın..."⁵⁴

Buradaki örnekte Budin Muhafızı İbrahim Paşa'nın küçük kızı mevzu bahistir. Kendisi sağıre olarak belirtilmesine rağmen hanım unvanını taşımıştır. Kayıtlarda bu şekilde geçmesinin sebebi, Hatice Hanım'ın yaşı ve olgunluğu olabilir.

Örneklerde görüldüğü üzere, büyük olan kızlarından bahsedilirken "hanım" unvanı verilmiştir ancak küçük kızlardan bahsedilirken böyle bir unvan söz konusu olmamıştır. Bu durum, kızların reşit olması veya evli olmalarından kaynaklanabilir. Örneklerde babanın statü sahibi olduğunu gösteren ağa ve paşa olarak unvanları vardır. Dolayısıyla bütün kız çocuklarının hanım unvanı taşıması gerekmektedir. Fakat varılan kanaate göre kızlar çok küçük bir yaşta bulunuyorlarsa kendilerine hanım unvanı verilmemiştir. Bununla birlikte eğer reşit bir yaşta bulunuyorlarsa sağıre olsalar bile hanım unvanını taşımışlardır.

7. Sicillerde İsimlerine Yer Verilmeyip Lakaplarıyla Tanınan Hanımlar

Yayımlanan sicillerde kendisinden hanım olarak bahsedilen fakat isimlerine ve babalarına dair hiçbir bilgi verilmeyip yalnızca lakaplarıyla tanınan kadınlar da tespit edilmiştir. Ancak bunların sayısı oldukça az olup sadece dört yerde rastlanılmıştır. Bu kadınlar "Şaşı Hanım"⁵⁵, "Kibirli Hanım"⁵⁶, "Kirli Hanım"⁵⁷, "Nişli Hanım"⁵⁸ lakaplı kişilerdir. Kendilerinden "Şaşı Hanım demekle maruf" ya da "Kirli Hanım demekle maruf" şeklinde bahsedilmiştir. Burada Nişli Hanım için bir parantez açmak gerekecektir. Niş, Sırbistan'ın bir şehri⁵⁹ olup bu hanım, sicilden elde edilen bilgiye göre Limni Adası'na sürülmüştür.

8. Hanım Unvanı Taşıyan Bir Kadının Toplumdaki Statüsü

Şer'iyye sicillerinde, hanım unvanı taşıyan kadınların isimleri ve babaları hakkında çeşitli alt başlıklar tablolar halinde gösterilmiştir. Bin yüz otuz yedi hüküm içerisinde belirli unvanlara sahip kişi sayısı altı yüz seksen üçtür. Geride kalan dört yüz elli

⁵⁴ *Bab Mahkemesi 11 Numaralı Sicil (1081/1670-1671)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 110.

⁵⁵ *Beşiktaş Mahkemesi 63 Numaralı Sicil (1061-1062/1651-1652)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 22.

⁵⁶ *Kısmet-i Askeriye Mahkemesi 19 Numaralı Sicil (1109-1110/1698-1699)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 791.

⁵⁷ *Bab Mahkemesi 92 Numaralı Sicil (1120-1121/1709)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 83.

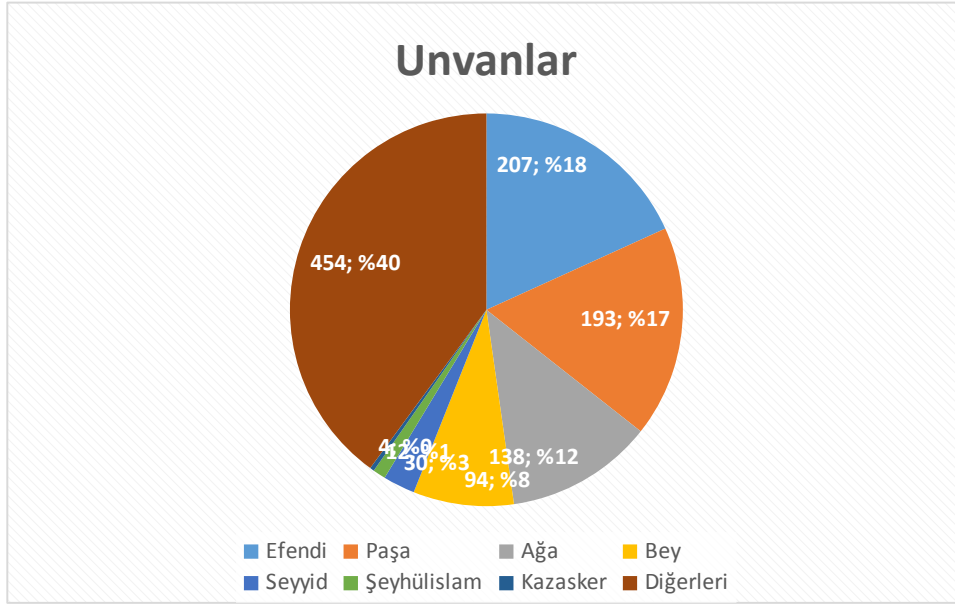
⁵⁸ *Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil (1204-1207/1790-1793)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 871.

⁵⁹ Machiel Kiel, "Niş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 9 Şubat 2022).

dört kişinin babaları ya da aileleri hakkında sicillerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bunlardan;

207 kişi efendi, 198 kişi paşa, 138 kişi ağa, 94 kişi bey, 30 kişi seyyid, 12 kişi şeyhülislam ve 4 kişi de kazaskerdir. Bu verilerin grafikteki gösterimi aşağıda verilmiştir.

Şekil 1: Yayınlanmış Sicillerde Tespit Edilen Erkeklerle Ait Unvanların Yüzdelerik Dağılımı

Hanım unvanı taşıyan bazı kadınların bu unvana babalarından dolayı değil, kocaları veya ailelerindeki başka bir yüksek statüde bulunan kimse sebebiyle sahip oldukları düşünülmektedir. Bu hanımlara dair örnekler şöyledir:

- Zeliha Ganime Hanım bt. Mehmed

Zeliha Hanım'ın babasının statüsü hakkında herhangi bir bilgi verilmezken, Asakir-i Bahriye Kolağası olan kocasının Ali Kaptan olduğu bilgisi ilgili hükümde yer almıştır.⁶⁰

- Fatıma Hanım bt. Abdullah

Fatıma Hanım babasının isminin Abdullah olmasından dolayı cariyeye olması ihtimali vardır. Kendisine hanım denilmesinin sebebi sicilde geçen kocasının Veli Paşa

⁶⁰ Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliği 673 Numaralı Sicil (1300-1301/1883-1884), haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 99.

olduğu bilgisinden anlaşılmaktadır.⁶¹

- Aişe Hanım

Aişe Hanım'ın babası hakkında hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. İlgili hükümde kocasının Hüseyin Paşazade Ahmed Efendi olduğundan bahsedilmiştir.⁶²

- Rabia Hanım bt. Ahmed

Rabia Hanım'ın babası için sadece ismi verilmekle yetinilmiş sosyal statüsünü gösteren bir unvan kaydedilmemiştir. Fakat ilgili mahkeme kaydında Rabia Hanım'ın kocasının Mahmud Paşa olduğu bilgisi verilir. Bu durum kendisinin hanım unvanını taşımasında babasından gelen bir statünün etkili olmadığını ve kocasının paşa olmasının Rabia Hanım'ın taşıdığı unvanı da etkilediğini gösterir.⁶³

- Kerime Hanım

Kerime Hanım'ın babası ya da kocasıyla ilgili bir tanımlamada bulunulmamıştır. Fakat abisi Musa Paşa'dan bahsedilmiştir.⁶⁴ Bir paşanın kardeşinden hatun olarak nitelerek uygun olmayacağı için – kendisine hanım unvanı verilmiştir.

- Aişe Leyla Hanım

Aişe Leyla Hanım'ın babası ile ilgili bilgi verilmemiştir. Dedesi Keçecizade Mehmed Salih Efendi'dir. Sicilde kendisinden Keçecizade'nin torunu olarak bahsedilmiştir.⁶⁵

- Rukiye Hanım

Rukiye Hanım'ın babası ve kocası ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir. Fakat oğlu Basra Beylerbeyi Hüseyin Paşa olduğu için kendisinden hanım unvanı verilerek bahsedilmiştir.⁶⁶

⁶¹ *İstanbul Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (1072-1073/1661-1663)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 737.

⁶² *İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil (1073-1074/1663-1664)*, haz. Rasim Erol vd. (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), hüküm no: 129.

⁶³ *Bab Mahkemesi 46 Numaralı Sicil (1096 - 1097/1685 - 1686)*, haz. Sabri Atay vd. (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), hüküm no: 105.

⁶⁴ *Hasköy Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (1023-1081/1615-1670)*, haz. M. Akif Aydın (İstanbul: İSAM Yayınları, 2019), hüküm no: 268.

⁶⁵ *İstanbul Mahkemesi, 156 Numaralı Sicil (1246-1247/1831-1832)*, hüküm no: 189.

⁶⁶ *Hasköy Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (1023-1081/1615-1670)*, hüküm no: 268.

- Naciye Behiye Hanım bt. Süleyman

Naciye Behiye Hanım'ın babasının Süleyman isminde bir kişi olduğu bildirilmiştir. Ancak oğlu Yüzbaşı Ali Rıza Efendi'dir.⁶⁷

- Latif Hanım

Latif Hanım'ın babası ya da kocası hakkında bilgi verilmemiştir. Kayınpederinin önemli bir konumda olmasından gerek Rical-i Devlet-i Aliyye'den Yusuf Agâh Efendi olduğu bildirilmiştir. Bu statüde olan bir kişinin gelininden hanım olarak bahsedilmesi daha uygun olacağından Latif Hanım olarak hükümde yer almıştır.⁶⁸

Bu örneklerde görüldüğü üzere bir kadının hanım unvanı taşıması sadece babasının konumu sebebiyle değil, kocasının ya da aileden başka bir kişinin konumu sebebiyle de olabilmektedir.

Sonuç

Kadınların içinde buldukları toplumsal statü kendilerinden hatun veya hanım olarak bahsedilmesine neden olmaktadır. Ele alınan bu makalede, şer'iyye sicillerinde 1563 yılından 1911 yılına kadar olan süre incelenerek içinde hanım unvanı taşıyan kadınlar ve sicilde yer aldığı kadar babalarına, kocalarına dair bilgiler tespit edilmiştir. Bu çalışmayı yaparak Osmanlı toplumunda hanım unvanı taşıyan kadınların babalarından veya kocalarından gelen yüksek statü sahibi oldukları ispat edilmeye çalışılmıştır.

Hanım unvanı taşıyan kadınlar araştırılırken bu statüyü kimden dolayı elde ettiğinin öğrenilmesi için o dönemde erkeklerde kullanılan unvanlar da değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Babası paşa, ağa, efendi, seyyid, şeyhülislam olan kadınlardan hatun olarak değil, hanım olarak bahsedildiği hususu dikkat çekmiştir. Yahut babasının statüsü hakkında herhangi bir bilgi bulunmazken; kocası, oğlu, abisi, kayınpederi önemli bir statüde bulunan kadınlardan da hanım olarak bahsedilerek kendilerine saygı duyulan kişiler olduğu fark edilmiştir.

Hanım unvanı taşıyan kadınların çoğunlukla hangi isimleri taşıdıkları, bu isimlerin çift isim kullanımında hangilerinin genellikle tercih edildiği tespit edilip değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede *Aişe*, *Fatıma*, *Emine*, *Rukiye* ve *Hatice* isimlerinin yüzyıllar içerisinde sıklıkla kullanıldıkları görülmüştür. Çift isim kullanımlarında da

⁶⁷ *Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliği 673 Numaralı Sicil (1300-1301/1883-1884)*, hüküm no: 127.

⁶⁸ *İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil (1241-1242/1826-1827)*1827, hüküm no: 297.

yine bu beş ismin esas alınarak yanlarına başka isimler eklendiği tablolar halinde gösterilmiştir. Bu isimler Hz. Peygamber'in aile efradının isimleri olup Osmanlı toplumunda İslami öğelerin ne denli bir yansımasının olduğunu fark etmek açısından önem arz etmektedir. Bu isimler sadece halk arasında normal statüde olan kişiler arasında tercih edilmemiştir. Yüksek statü sahibi paşalar, ağalar, efendiler de kızlarına genellikle bu isimleri vermişlerdir.

Osmanlı toplumunda hanımlarda “şerife” unvanının kullanılması Hz. Peygamber'e yönelik sevginin bir diğer tezahürüdür. İsim verilmesinde bu hassasiyet göz önünde bulundurulduğu gibi Hz. Peygamber'in soyundan gelen hanımlardan da mutlaka şerife unvanı verilerek bahsedilmiştir. Şerife olan bir kadının toplumdaki statüsü üst düzey görülmüş ve bir saygı göstergesi olarak kendisinden hanım olarak bahsedilmiştir. İncelenen sicillerde şerife olan bir kadın için hiçbir zaman hatun unvanı kullanılmayıp daima hanım unvanı verilerek kayıtlara geçmiştir.

Bütün bunlara ek olarak gayrimüslim kadınlardan bahsedilirken de hanım unvanı kullanılmıştır. Hatta Müslümanlardan ve gayrimüslimlerden bazı kadınlara hanım ismi verilmiştir. Bu kişilerin babalarından paşa gibi önemli konumda bulunanlar da olmuştur.

Yayımlanmış olan şer'iyye sicilleri ışığında yukarıda temas edilen meseleler ve yapılan incelemelerden elde edilen veriler, ortaya konulan hipotezi destekler niteliktedir. Sayısal verilerin analiz edilmesi neticesinde babası ya da kocası önemli bir statüde bulunan kadınların hanım unvanı taşıması %60 oranında olmuştur. Bu durum, bir kadının babasının ya da kocasının statüsü kendisinin statüsünü etkilediği anlamına gelmektedir. Geriye kalan %40'lık kısım ise, yayımlanan sicillerde aileleri hakkında bilgi bulunmayan hanımlara ait dilimi içermektedir. Bu istatistiksel veriye göre hanım unvanı taşıyan kadınların yarısından fazlası toplumda yüksek statü sahibi kişilerdir. Bu makalenin konusu yayımlanmış olan şer'iyye sicilleriyle sınırlı tutulduğundan %40'lık dilime dâhil olan kadınların hanım unvanı almasının sebebi tespit edilememiştir.

Bu çalışma, yayımlanmış olan şer'iyye sicilleri ve hanım unvanı esas alınarak tamamlanmıştır. Hatun unvanını taşıyan kadınların incelenmesi meselesi başka bir makalenin konusudur. Yapılacak olan yeni çalışmalarla şer'iyye sicillerinde hatun unvanı taşıyan kadınlar tespit edilebilir. Hanım ve hatun unvanının Osmanlı toplumunda neye tekabül ettiği mukayeseli olarak ortaya konulabilir.

Kaynakça

- Acar, Funda. "Osmanlı'da Padişah Oğulları ve Kızlarının Eşitlendiği Alan: Teşrifat". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/27 (Ocak 2015), 183-202.
- Barkan, Ö.Lütfi. "Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)". *Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 3/5-6 (1966), 1-479.
- Baş, Halit – Güllüdağ, Nesrin. "1452 Numaralı İzmit Şeriyeye Sicilinde Yer Alan Unvan ve Lakaplar Üzerine Bir İnceleme". *Anasay Dergisi* 3/7 (Şubat 2019), 73-105.
- Bozkurt, Fatih. *III. Mustafa Dönemine Ait Bir Kadınefendinin Masraf Defteri*, İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2016.
- Canbakal, Hülya. *17. Yüzyılda Ayntab, Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*. çev. Zeynep Yelçe. İstanbul: İletişim Yayınları, 1.Basım, 2009.
- Eker, Süer. *Türk Dil Bilimi Bakımından Tarihî Askerî Terminoloji Modern Dönemde Rütbe ve Birlik Adları*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2007.
- Erkan, Nevzat. *Osmanlı Üsküdar'ında Toplumsal Hayat (18. Asır Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 1.Basım, 2015.
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 16 Aralık 2022. <http://sozluk.gov.tr/>
- Gündüz, Tufan. "Şah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sah--hukumdar>
- İpşirli, Betül. *Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl*. İstanbul: Kitap Yayınları, 1.Basım, 2017.
- İstanbul Kadı Sicilleri Anadolu Sadareti Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (1251-1257/1835-1841)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadısicilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 46 Numaralı Sicil (1096 - 1097/1685 - 1686)*, haz. Sabri Atay-Hüseyin Kılıç-Yılmaz Karaca-Rasim Erol-Salih Kahriman-Fuat Recep, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011. <http://www.kadısicilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi 92 Numaralı Sicil (1120-1121/1709)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadısicilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Beşiktaş Mahkemesi 63 Numaralı Sicil (1061-1062/1651 1652)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadısicilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliği 673 Numaralı Sicil (1300-1301/1883-1884)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadısicilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 90 Numaralı Sicil (1090 - 1091/1679 - 1680)*, haz. Fuat Recep- Hüseyin Kılıç-Rasim Erol-Sabri Atay-Salih Kahriman-Yılmaz Karaca, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011. <http://www.kadısicilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Hasköy Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (1023-1081/1615-1670)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadısicilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (1072-1073/1661-1663)*, haz. M. Akif Aydın,

- İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil (1236-1238/1821-1822)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil (1241-1242/1826-1827)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 156 Numaralı Sicil (1246-1247/1831-1832)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (1257-1258/1841-1842)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 334 Numaralı Sicil (1280-1329/1863-1911)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 56 Numaralı Sicil (1201-1203/1786-1787)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 78 Numaralı Sicil (1216-1217/1801-1803)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil (1222-1223/1807-1809)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Kısmet-i Askeriye Mahkemesi 19 Numaralı Sicil (1109-1110/1698-1699)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Mahfel-i Şer'iyât Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (1273-1274/1857)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 127 Numaralı Sicil (1090-1091/1679-1680)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 531 Numaralı Sicil (1204-1207/1790-1793)*, haz. M. Akif Aydın, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019. <http://www.kadisticilleri.org/index.php>
- Kandemir, M. Yaşar. "Fatıma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 7 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fatima#1>
- Kandemir, M. Yaşar. "Hatice". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 8 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatice>
- Karaca, Filiz. "Hanım Sultan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hanim-sultan>
- Kiel, Machiel. "Niş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 9 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nis>
- Köprülü, Orhan F. "Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bey>
- Köprülü, Orhan F. "Çavuş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cavus>
- Köprülü, Orhan F. "Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/efendi>

islamansiklopedisi.org.tr/efendi

Kunt, Metin. "Ottoman Names And Ottoman Ages". *Journal of Turkish Studies, Raiyyet Rüsumu Essays Presented to Halil İnalçık on His Seventeenth Birthday by His Colleagues and Students*. c:10, 1986.

Küçükkaşçı, Murad S. "Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı". *The Journal Of Ottoman.Studies XXXIII*, Prof. Dr. Muammer Kemal Özergin Hatıra Sayısı, İstanbul, 2009.

Küçükkaşçı, Mustafa Sabri. "Seyyid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 9 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid>

Özaydın, Abdülkerim. "Nizamülmülk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 9 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nizamulmulk>

Özaydın, Abdülkerim. "Unvan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/unvan#1>

Özcan, Abdülkadir. "Hatun". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatun>

Öztürk, Necdet. *14.-15. Asır Osmanlı Kültür Tarihi Devlet Düzeni Sosyal Hayat*, İstanbul, Bilge Yayıncılık, 2014.

Sinanoğlu, Mustafa. "Hürmüz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hurmuz--zerdustilik>

Topaloğlu, Bekir. "Amine". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 6 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/amine>

Uraler, Aynur. "Rukiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 7 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rukiyye>

Uraler, Aynur. "Ümmehatü'l-Mü'minin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 7 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ummehatul-muminin>

Uyar, Gülgün. *Siyasi ve İctimai Hayatta Ali-Fatma Evladı (260/873'e kadar)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.